

12. Мельничук Я. На вечірньому прюзі. Ольга Кобилянська в останній період творчості (від 1914 р.). – Чернівці: ВД “Букрек”, 2006. – 214 с.
13. Ніцше Ф. Жадання влади // Ніцше Ф. Так казав Заратустра. Жадання влади. – К.: Основи. Дніпро, 1993. – 416 с.
14. Ольга Кобилянська в критиці та спогадах. – К.: Держлітвидав України, 1963. – 560 с.
15. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. – Харків: Вид-во “Акта”, 2008. – 357 с.
16. Томишук Н. Ольга Кобилянська: Життя і творчість. – К.: Дніпро, 1969. – 240 с.
17. Фащенко В. Новела і новелісти: Жанрово-стильові питання (1917-1967 рр.) – К.: Рад. письменник, 1968. – 264 с.
18. Чотик Р. Переступний вік: Українське письменство на зламі XIX-XX ст. – Львів – Ів.-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 196 с.

Отримано 22 вересня 2011 р.

м. Луцьк

Надія Колошук

УДК 821.161.2. –94.09

“ЩОДЕННИКИ” ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ЯК ЕГО-ТЕКСТ ЕПОХИ ДЕКАДАНСУ: НАРЦИСИЗМ ЖІНОЧОГО “Я”

У статті йдеться про нарцисичний характер образу головної героїні в щоденниковому тексті молодій Ольги Кобилянської. Декадансна епоха подає мемуарний текст (зокрема текст щоденникового жанру) як такий, що формує дискурс тілесності, еротичних бажань, жіночої дружби-любові й цим дисонує з культурною традицією.

Ключові слова: мемуарний текст, щоденник, епоха декадансу, нарцисичний образ, тілесність, жіноча дружба-любов.

Nadiya Koloshuk. “Diaries” Olga Kobylanska’s as ego-text of epoch of decadence: narcissism of feminine “I”

This article is about narcissism in artistic image of main heroine in diaries of young Olga Kobylanska. Decadent epoch represents memorable text (especially diary) as such that forms discourse of corporeality, erotic wishes, feminine friendship-love and is dissonant with cultural tradition.

Key words: memorable text, diary, epoch of decadence, narcissism, corporeality, feminine friendship-love.

Вони постали в літературознавчому дискурсі через сорок років по смерті їхньої авторки (опубліковані з купюрами в 1982 р., у зробленому Є. Поповичем перекладі з німецької [9]): уперше про них написали Ф. Погребенник [у передмові до видання: 9, 5-14] та В. Вознюк [у “Примітках”: 9, 321; а також: 2, 41-77]. Щоправда, у радянських літературознавців цей матеріал популярністю не користувався (у “Семінарії” З. Гузара не вказано жодної праці про “Щоденники” [3]). Деякі молоді дослідники й донині не вважають за потрібне звертатися до нього навіть тоді, коли логіка дослідження та власне формулювання завдань підказує, що це необхідно, оскільки об’єктом обирають “увесь текстовий масив прози Ольги Кобилянської” [5, 1].

Це пояснюється успадкованим від радянських часів маргінальним становищем документальної української прози (зокрема мемуарної – саме як маргінальну творчість трактує “Щоденники” Н. Зборовська [6, 243]). Відомий французький дослідник мемуарної прози Ф. Лежон зазначає, що в усьому світі автентичні / небелетристичні щоденники (особливо жіночі) мало досліджені, за винятком сфери “великої літератури” (тобто переважно чоловічих щоденників, котрі належать відомим письменникам): “Величезний масив текстів звичайних людей донині залишається невідомим” [12, 90]. До нього якщо й звертаються,

то хіба історики в пошуках інформації, не приділяючи уваги “практиці письма”; історики ж літератури “схильні зі зневагою ставитися до текстів, котрі не становлять (нібито не становлять. – Н. К.) літературної цінності” [12, 90]. Однак сучасна культура переоцінює чимало опозицій, і те, що сприймалося як маргінальне, може переміститися в центр дискурсу: “...Для розуміння, скажімо, процесу модерністської переорієнтації мистецтва, для осмислення ролі і місця модерного поета, його самосвідомості і його шукань однаково важливими і цікавими будуть драми “У пущі” і “Кассандра” і чимало листів...” – пише В. Агеєва про Лесю Українку, маючи на увазі багатьох українських митців [1, 143]. А щодо літературної цінності, то література, за Ф. Лежоном, “не закінчується ніколи” [12, 90], як і невідомо де починається, твердять його колеги – представники французької наукової школи “генетичної критики”, оскільки текст (у розумінні дослідників постструктуралістських формацій) є незавершеним / відкритим процесом творчості, котра не “рухається вперед”, а “просто рухається”...

Для ґрунтовних дискурсивних, особливо психоаналітичних та феміністичних, сучасних досліджень “Щоденники” Кобилянської стали матеріалом вдячним: до нього звернулися С. Павличко [14; перше видання – 1997 р.], Т. Гундорова [4], В. Агеєва [1], Н. Зборовська [6, 243-259], Г. Левченко [11] та ін. Однак у вказаних авторів аналіз тексту “Щоденників” здебільшого побіжний, спеціального ж дослідження досі немає (за винятком “теоретичної” дисертації К. Танчин, де він розглядається як одна зі складових ширшого матеріалу [див.: 16]). Найдокладніше розглядає текст М. Павлишин [15 та попередньо опубліковані статті 2000 – 2008 рр.].

Зокрема, на наш погляд, “Щоденники” варто розглянути крізь призму головних тематичних мотивів, жанрової природи, поетикальних особливостей, у контексті доби декадансу, коли вони писалися (записи в тій частині тексту, яка збереглася й публікацію якої розглядаємо, датуються 1883 – 1891 рр., охоплюючи понад 7 років). Судячи зі збереженого, письменниця вела “*днівники*” з юного віку й до 27-річного; інтенсивність записів останніх років явно слабша, ніж у раніших; як припускають біографи, були й пізніші спроби (В. Вознюк аргументує припущення [2, 42] згадкою самої Кобилянської в автобіографічному нарисі “Доля” про щоденник у перший період знайомства з О. Маковеєм: “О тім часі – в році 1898 – заклала для нього *днівник*”) [8, 324].

Сам факт збереження щоденників за той час, котрий передував початкові найінтенсивнішої літературної роботи і входженню авторки в літературне середовище, вочевидь, не випадковий: таке практикування “*днівників*” можна вважати необхідним творчій натурі процесом сублімації в умовах, коли самовираження в іншій формі неможливе або проблематичне (тобто це – не “меланхолійна прелюдія до “поважної” творчості О. Кобилянської”, за виразом Н. Зборовської [6, 243], а, власне, перший її етап, і саме так його аналізує М. Павлишин). Ще на початках знайомства з текстом Ф. Погребенник писав: “Щоденники <...> написані в період зародження й розвитку таланту Кобилянської, у час змужніння її духовних сил, пробудження дівочих почуттів – романтично-поривчастих, палких, мінливих. Вони, ці щоденники, були найближчими повірниками письменниці, її святая святих, розрадою, втіхою і смутком” [9, 7]. Однак свого часу публікаторам не все видалося вартим оприлюднення – як на сучасні вимоги й потреби дослідження, маємо далеко не досконале видання (Т. Гундорова у своїй монографії дякує перекладачеві за можливість користуватися повним текстом і при нагоді цитує дещо з вилученого).

Якщо радянська літературознавча наука шукала в так званих еґо-текстах (щоденники, мемуари, автобіографічні нариси, сповіді тощо [див.: 13]) нібито

“загальнозначуще” – виходу поза межі інтимних переживань і поза сферу особистого (“Не будемо докладніше зупинятись на тих мотивах щоденників, які стосуються особистих переживань Кобилянської”, – пропонував упорядник у передмові “Ольга Кобилянська про себе” [9, 8]), то у світі подібні тексти давно вже цінуються за найінтимніше та найсокровенніше [див.: 12; 7]; найзначнішою працею про цей жанр вважають дослідження французького соціолога А. Жірарда “Інтимний щоденник”. Не випадково дослідники (зокрема Т. Гундорова та В. Агеєва) порівнюють “Щоденники” Кобилянської з мемуарними / автобіографічними текстами Гонкурів, М. Башкирцевої, О. Вайльда, В. Вульф, Д. Джойса, М. Пруста, С. Пшибишевського, Лу Саломе, А. Стріндберґа, М. Цветаєвої та інших знаменитостей світової класики – порушників лицемірної моралі добропорядних обивателів.

Зрештою, подібних цим щоденникам не так і багато в цілій світовій скарбниці: Т. Гундорова, посилаючись на М. Фуко, зауважує, що інтимність прийшла у світову літературу щойно за часів декадансу та утверджувалась у правах на прихильну увагу гідної читацької аудиторії нелегко й нешвидко. Ще в кінці ХІХ ст., як стверджує В. Агеєва, щоденникові тексти спричиняли не лише фурор, а й скандал [1, 163-164]. Обурення публіки викликала саме незвичайна міра одвертості, котра сприймалася як шокова непристойність. В українську ж літературу лише на початку ХХ ст. “прорветься струна чоловічого автобіографізму” – у листах В. Стефаніка, І. Франка, щоденниках В. Винниченка, у творах Олексія Плюща [4, 52]. Натомість у маргінальному середовищі “досить активно” складався й розгортався “дискурс інтимності”, творений жінками, оскільки вони перебували поза сферою публічного життя, як-от Кобилянська [4, 52]. Дослідниця вважає цей дискурс чи не найважливішою ознакою модерності тодішньої української літератури.

Отже, спробуємо простежити в тексті “Щоденників” Кобилянської ознаки відповідної їм доби (якою вона бачиться нині, якою постає в нашому читацькому сприйманні їм же завдяки), зокрема виявлені в образі головної героїні, оскільки герой / героїня еґо-тексту (та ще й письменницького) завжди сприймається читачами як *alter ego* автора [див.: 13; 7].

Найпоказовішою прикметою декадансної іпостасі цього образу є нарцисизм, цілком очікуваний саме в дівочих щоденниках, котрі, за визначенням автора монографії “Дівоче ’я” (1993) Ф. Лежена, як правило, становлять своєрідну форму дослідження / конструювання власної особистості, у процесі якого вступають у гру зовнішні стимули, літературні моделі, релігійний дискурс, нарешті – потреба в самовизначенні, жадоба самоідентифікації [див.: 12]. У “Щоденниках” молодій Кобилянській варто виокремити низку мотивів, пов’язаних із нарцисизмом героїні (у широкому контексті його аналізувала Т. Гундорова [4, с. 89, 109, 124, 134, 148 тощо]). Згадані – і деякі неодноразово – деталі вбрання, власної вроди (очі, голос / спів, руки, статура, колір шкіри, волосся), дзеркало, тіло й еротичні тілесні бажання, а головне – широкий спектр мотивів самовдивляння / самоаналізу / самооцінки від нібито байдужого зізнання “я негарна” до ревниво-еґоїстичної зятятості (“Я начитаніша за Олю... Я більше личила б Генюві чи Дмитруньові, ніж вона” [30.01.1885; 9, с. 84; надалі цитуємо текст “Щоденників”, указуючи лише дату та сторінку]); від вихвалання (“Нині він почув, як гарно я співаю, бо мав із чим порівняти – там співають ще дві медузи, бридко й невміло” [21.12.1883, с. 21] до тривожного розгублення (“Яка я?” [30.01.1885, с. 84]); від самовтішання (“...хоч я й негарна, а подобаюсь чоловікам, бо з мене добре чортеня” [“На Андрія в грудні 1885”, с. 115]) чи мстивого прагнення дошкулити (“Геню не вміє їздити верхи, а я вмю і їздитиму” [09.03.1885, с. 89]) або справити враження (“Всі кажуть, що я

дуже гарно їжджу... <...>...шкода тільки, що Геньо не побачить мене на коні” [27.09.1885, с. 111]) – до тужливого нарікання (“Боже, до чого я дійшла, що мушу зважитися на таке, я, така горда й чутлива” [07.12.1889, с. 188]) тощо.

Героїня неодноразово фіксує деталі зовнішності, одягу, ніби намагається побачити себе очима інших (передусім чоловіків – потенційних залицяльників) і прагне їм сподобатися. Вона раз по раз дивиться на себе у дзеркало (у прямому значенні й переносному – коли дзеркалом є погляд інших людей) та мимохить милується, хоча повторює, що негарна (власне, передає загальну думку оточення, яка неабияк зачіпає її самолюбство): “Юлько й Геня кажуть мені, що я негарна, це переслідує мене, мов якась манія. Ні до чого я не була така байдужа, як до свого вигляду. Часом я стою перед дзеркалом і дивлюся на себе... Обличчя моє таке худе, маленьке, вузьке, жовтувато-біде, під очима завше залягають темні синці, і самі очі сумні... Пхе, яка я негарна. Ну то й що? Дивно, я ще ніколи, ніколи не задумувалася над тим, що я негарна. Геньо не буде мене любити. Якщо він не любить мене, то не через те, що я негарна” [23.03.1885, с. 90]. Варто зауважити оте “ніколи, ніколи не задумувалася”, яке вочевидь суперечить багатьом сторінкам щоденника: за підрахунками М. Павлишина [15, 219], мотив “я негарна” повторюється 8 разів [с. 34, 38, 51, 90, 117, 162, 163, 193].

Долучимо ще кілька прикладів споріднених мотивів (вбрання, зовнішній вигляд) – і переконуємося, що вони наскрізні: “Я була так гарно вбрана, що сама собі подобалась” [12.12.1886, с. 137]; “Я сама собі подобалася, на мені була звичайна брунатна сукня й гарно припасований оксамитовий жакет зі світлим пояском. Я знала, що вирізнялася з-посеред інших і мала шляхетний вигляд, хоч я й погана на вроду” [“Третій день великодня” 1888, с. 162]; “Я була чудово вбрана, і всі казали, що я маю дуже-дуже гарний вигляд. Я без кінця танцювала...” [30.08.1889, с. 187]; “...я пішла на українську вечірку, вбралася в національний костюм і мала в ньому гарний вигляд. Я багато танцювала... <...> Я мала дуже гарний вигляд, Густа сказала б: “Як у провинного ангела”, – в косах один-однісінький великий едельвейс, темна сукня з білою шовковою корсеткою (як безглуздо, що я пишу про це). Я так нудьгувала” [26.02.1890, с. 189; курсив мій. – Н. К.]. Порівняння з “провинним ангелом” явно подобається героїні: його згадано кілька разів [див.: с. 163].

Те замилювання, як бачимо, дуже рефлексивне (описує свій костюм і тут же визнає, що це не має сенсу), готове тут-таки змінитися болісним відчаєм (“У мене так порожньо на душі, так страшенно порожньо... Ніщо мене не цікавить. Дуже боляче почувати себе зайвою на світі. <...> До того ж я негарна. Ох, я така нещасна, та ще й смішна в своєму нещасті... <...>...від дев’яти років я завше була нещасна і нещасною помру, в мене нема майбутнього” [25.02.1887, с. 148]) або вибухнути істеричним плачем (“Я – нікчема, нікчема, нещасна, розтоптана, роздерта нікчема” [06.08.1888, с. 170]), а незрідка дає поштовх до заздрості, образ, навіть люті й “ненависті” – до подруг, рідних, до чоловіків, які не надто квапляться милуватися “незвичайною істотою” героїні (“Часом мені так дивно усвідомлювати, що я незвичайна істота...” [12.01.1887, с. 141]). Приведемо кілька прикладів із багатьох – теж наскрізних: “...але Густа – ну постривай, мавпо! Ти ще мене визнаєш!” [10.01.1884, с. 26]; “Ванда не краща й не шляхетніша за мене. О, я для них надто розумна” [27.11.1886, с. 136]; “Я інтелігентніша за всіх тут і що вище підіймаюся, то відчуваю себе самотнішою” [07.07.1888, с. 169]; “Щоб татко щось для мене зробив! Де там. Я для нього мов та ганчірка, якій уже й так велика честь, коли нею витруть меблі. Для кожного із своїх дітей татко щось зробив, тільки для мене ні. <...> Татка я часом ненавиджу” [06.01.1889, с. 178].

Жанр щоденника має практично безмежні можливості для нескінченно мінливого, текучого, примхливого вияву почуттів, у ньому заява про любов чи ненависть є фіксацією (часто мимовільною, приблизною, неточною) миттєвого імпульсу, настрою, надто буквально сприймати її було би помилкою. Зокрема, на наш погляд, помилкове твердження Н. Зборовської про “відразу до чоловіків, джерелом якої... послужила несвідома відраза до строгого у моральному вихованні українського батька, який сприймався небажаною авторитарною фігурою...” [6, 245], на підставі чого дослідниця доходила далекоюсяжних висновків. Неоднозначні стосунки героїні “Щоденників” із рідними варті спеціального, окремого аналізу, як і любовні колізії. Ці останні найчастотніші в тексті та вражають своєю кількістю й інтенсивністю: в окремих записах згадано водночас кілька чоловіків, до яких героїня не байдужа й на чию увагу претендує. Наприклад, у запису від 12.08.1884, “після обіду” [с. 44], представлені четверо персонажів уявного любовного життя у трьох коротких абзацах! І це на загальному тлі постійних розчарувань та ненастанного спраглого очікування: де ж він – “той, котрий”? (“Ні, Геню, ти не “той, котрий”... І я не “тая, котра”...” [13.09.1884, с. 55; див. також: 24.09.1884, с. 60]). Докладніше любовно-еротичний дискурс “Щоденників” та листів Кобилянської проаналізовано в монографії М. Павлишина [15, 171 – 227]. Наразі зупинимось лише на показових мотивах стосунків із подругами – жіночої дружби-суперництва-близькості (С. Павличко й Т. Гундорова вважають дискурс жіночої дружби-любові одним із найпоказовіших для модерної української культури загалом [14, 81-95; 4, розділ “Жіночий платонічний роман у пошуках ідеальної комунікації”]).

В еґо-тексті, як правило, наявна ціла низка лейтмотивів того чи того реально-життєвого “сюжету”, до того ж вони повторюються / варіюються в колізіях, котрі розвиваються одночасно, паралельно й дають читачеві змогу орієнтуватися у складному перебігу недоговорених почувань та дискретно окреслених взаємин. У молодій Кобилянській досить багата гама відтінків у сюжетах жіночих стосунків. Поруч із героїнею водночас кілька непересічних подруг: близькі з дитячих або юнацьких літ Ольга (Устиянович), Густа (Августа Кохановська), Зося (Софія Окуневська), а пізніше також старша приятелька Наталя Кобринська. Відомо, що дружбу з ними письменниця високо цінувала до зрілих літ свого життя [див., напр., її автобіографію 1921 – 1922 рр. “Про себе саму” в листах проф. Степанові Смаль-Стоцькому: 10, 225-243]. Однак виявлене щоденником ставлення до кожної з боку молодій Ольги амбівалентне. Тут і ревності, і неприхована заздрість, і лицемірство, й образи, навіть лють, і каяття за погані думки, і побоювання та неприязнь щодо подруги як можливої суперниці (про Олю Устиянович [с. 84, 85, 86]), і недовіра – і тут же щира вдячність, гостре самокартання, ніжність, замилювання (“Мені бракує тебе, мила Густо, тебе, лісова квітко, мій ангеле-охоронцю, тебе, найневиннішої невинних” [27.09.1885, с. 111]; “...Густонька, мій любий ангел, тепер тут” [23.04.1888, с. 163]; “...відвозили на станцію мою любу Олечку” [с. 175]) тощо.

Ангельським чи альтруїстичним характер головної героїні не назвеш. То з гіркою образою нарікає на Бога за чуже щастя: “Яка я нещасна – таку хитру невинність, як Густа, кохають, вихваляють, а я, наділена всіма талантами, великими духовними перевагами, мушу вічно бути самотною, мушу все собі виборювати, випрошувати, поки отримаю, а коли вже маю щось, воно мені смертельно набридає. О господи, ти таки несправедливий!” [31.01.1884, с. 29]. Хоча тижнем раніше віддавала подрузі належне, не забуваючи похвалити й себе: “Вона мила й гарна, як ангел, а я надто розумна, щоб бути ангелом...” [23.01.1884, с. 27]. То без пояснень та найменшого докору сумління заявляє:

“Я тяжко посварилася з Зосою – вона страшна дурепа, така сама, як її батько” [03.02.1884, с. 29], – а через три дні про сварку навіть і не згадано (“Шойно від мене пішла Зося”), однак недобре почуття й заздрість до подруги лишилися: “А вона ж не варта тієї любові, яку їй дарують! Тільки мною ніхто не цікавиться, тільки я завше сама-самісінька, ніхто мене не любить, ніхто не питає про мене. Макс зараз би сказав: “Тебе ніхто не може оцінити”. Воно й правда. Мене ніхто не знає” [07.02.1884, с. 30]. Подеколи все ж визнає за собою гріх заздрощів: “Вчора я боролася з негарною заздрістю в своєму серці, бо Кочинський танцював з Густою кадрили і був до неї уважніший, ніж до мене” [12.08.1884, с. 44]. Хоча здебільшого таки дає волю лихим почуттям: “Я її (Зосою. – Н. К.) не боронила, бо вже давно перестала її поважати” [30.08.1884, с. 52]; “Ну що ж, для мене в неї (у Зосі. – Н. К.) мало часу, лиш для незрівнянної Натальці (Кобринської. – Н. К.) вистачає. Зрештою, про мене, то хай би вони всі на той світ пішли, я не маю до них ніякого почуття, крім ненависті” [29.12.1884, с. 77]; “Погань, міщанка, її (тобто Зосине. – Н. К.) зубріння ніколи мені не подобалося, бо за натурою вона стояла набагато нижче за мене” [29.09.1885, с. 111].

Тут, напевно, необхідне пояснення: у душі головної героїні говорить не так злість чи ненависть, як образа на несправедливість долі й жалість до себе, адже подруга їде вчитися, має дедалі ширше коло інтересів та спілкування, у той час як Ольга лишається зі своїми честолюбними намірами (писати “новели”) сама, без підтримки й надії вирватися з тісного родинного кола, де її чекає важка буденна праця та безпросвітність у майбутньому: “...Я не раз умираю на ту гадку, що вони всі читають, образуються, а я тут сиджу...” [10.11.1884, с. 70; один із небагатьох записів українською мовою]; “Нічого не буде ні з мого писання, ні з моїх думок, ні з любові, ні з уподобань. Я така нещасна, така нужденна, така занепала!” [20.04.1889, с. 181]; “Життя моє страшне. <...> Нема ніякої надії на кращі часи. На людей я теж не *сподіваюся*, сиджу тут зраджена, забута, змордована” [16.01.1890, с. 189]. Навіть тоді, коли на словах до подруги висловлено зневагу із серйозними закидами, у глибині просвічує ображена гордість, затамована тривога, безпорадність, покинутість: “Зося в Болехові, поїхала до Озаркевичів на великдень. Цікаво, чи приймуть мою новелу в альманах? Я думаю порвати всі стосунки з Озаркевичами. Зося я зневажаю, вона вульгарна, безоглядна, егоїстична й пихата” [24.04.1886, с. 121]. Ідеться, власне, про стосунки з Геньом – Євгеном Озаркевичем, котрий так і не виправдав покладених на нього надій як на судженого, та з його старшою сестрою Наталею Кобринською, котра, на думку тодішньої Ольги, зневажила її перші творчі спроби.

Розчарування через неувагу людей, до котрих тягнеться (“Ох, що там казати, не було й нема жодної людини, яка б розуміла мене. <...> Навіщо накидатися людям із любов’ю?” [28.03.1884, с. 34]), керує Ольгою, коли вона готова несправедливо звинуватити цілий світ у змові проти себе нещасної: “Я ненавиджу тих шляхетних захисниць жіночих прав, бо Натальця серед них перша” [11.10.1885, с. 112]; коли особисті прикрощі й невдачі сприймає як глобальну катастрофу: “Далі я не маю більше про що писати, хіба про те саме, про що вже не раз писала: серце моє вмерло, і світ спорожнів” [08.04.1886, с. 120]. Кілька разів навіть звучить мотив грядущої війни – досить екзотичний на сторінках “Щоденників”, де подібні поняття (до них ще можна зарахувати, наприклад, гроші, службу тощо) – рідкісні: “Що станеться через рік? О боже, аби тільки я не втратила волі. Але, мабуть, почнеться війна...” [31.12.1886, с. 141].

Загалом “Щоденникам” притаманний одвертий егоцентризм на тлі відсутньої уваги до історично-суспільного, політичного, злободенного (у житейському, побутовому сенсі) – і це теж, як відомо, показова риса декадентства (“Я живу

лише книжками, і якщо в моє темне серце й заглядає коли сонячний промінь, то це тоді, як я читаю Марліт. Тоді я тікаю від дійсності” [13.04.1884, с. 36]). У молодій письменниці таке світосприйняття еволюціонує з розширенням життєвого досвіду та творчих обріїв не до “трудового народу” (себто народництва), як стверджував Ф. Погребенник (“Спочатку її спостереження обмежуються життям ровесниць, маломістечкових обивателів, та незабаром вона відкриває для себе трудовий народ, буковинських селян...” [9, 9]), а, навпаки, стає глибоко екзистенційним.

Мусимо визнати, що близькість до народу – то цілком відсторонена від світу молодій Кобилянській, сказати б, зовнішня тема, як і “жіноче питання”. А такі для неї існують окремо й на основний тон щоденника, по суті, мало впливають. Зрештою, “відкривати народ” і не треба було – ніколи не був далеким чи чужим, адже щодня мала нагоду з ним стикатися. Однак під впливом модних віянь бачила його радше об’єктом обсервації: “Я тепер дуже багато читаю про соціалізм і взагалі про народ. Його інтереси цілком збігаються з моїми. Все це мені таке знайоме. Я вважаю його цілком рівним собі, тому не соромлюся й не боюся, що він мені приємний. Ні, брехня, що я його люблю!” [24.11.1888, с. 174]. Ні прилучення до власної української ідентичності (це окрема, нелегка для авторки колізія, відображена в “Щоденниках”, крім іншого, ще й вибором мови для їх писання), ні входження в літературне середовище не витіснили з тексту ні індивідуалізму, ні егоцентризму, ні аристократичної зневаги й неприязні до грубого, бездуховного світу, яким здебільшого бачиться життя (“звичайна погана борба, що зветься життям”, – скаже вона пізніше в листі від 15.09.1895 р. до О. Колесси [9, 224]). Зокрема, життя т. зв. “простих людей”: “Мушу признатися, що я не у великому захваті від селян. Аби вони всі були такі, як Іванко. Він дуже чемний, справді делікатний” [08.05.1886, с. 122]. Є захоплені рядки про гуцульські пісні [у травні 1889 р., с. 182], співчутливі слова про селян [05.07.1885, с. 102] тощо. Але значно частотніший такий мотив: “...Життя таке тяжке. Навіщо взагалі існує світ і життя?” [16.11.1884, с. 73]; “Життя бридке...” [17.11.1884, с. 74]; “...Життя – жалюгідний фарс, повний горя і глупоти” [29.12.1884, с. 78]. Обивателі та звичне коло спілкування так само відразливі: “Господи боже, чому в реальному житті зовсім немає поезії?” [19.07.1884, с. 42]. І врешті домінує типово романтична туга за ідеалом, за “вищим” світом і “спорідненою” душею – у відповідному стильовому вираженні: “Чого мене доля закинула сюди, між цю брутальну, неосвічену юрбу? Я блукаю тут, ніби в темній залі, надаремне шукаючи освіченої, спорідненої душі. Мало того, що я не знаходжу її, – ця вульгарна чернь топче мене ногами. Я всіх їх ненавиджу, геть усіх...” [21.02.1885, с. 85].

Такої душі в людській подобі на сторінках щоденника немає, хоча є ніжні слова про братів, “мамцю”, Августу, Олю, Іванка (селянського юнака – предмет чергового романтичного захоплення). Героїня самотня, як і належить романтичній душі. Натомість у неї є світ, у якому вона розкошує і яким захоплюється, окрім уявного світу з книжок, окрім мрій про кохання: “Природа часто буває дзеркалом нашої душі...” [22.05.1888, с. 166]. Гори, ліс, лісові стежки, небо – ніби живі дзеркала, у яких знов-таки самозакохано бачить себе: “Яке було небо надворі? То яскраво-червоне, то золотаво-червоне, то ніби охоплене полум’ям... Таке саме пекуче полум’я, як там угорі на небі, вирувало і в моїх грудях. Моє серце, де народилася любов, – теж багряне небо. <...> Мене поймає сміх і плач, а все ж я така щаслива!!!” [30.10.1888, с. 173].

Отже, у “Щоденниках” переплетені неоромантичні мотиви з декадентськими настроями зневіри, туги, одвертості тілесних бажань і “шаленими” мріями та спротивом обивательському загалові (“Як я їх ненавиджу, тих добропорядних

міщан” [23.01.1888, с. 159]). Важливе значення “Щоденників” О. Кобилянської як феномену культури свого часу в тому, що вони представляють приватний, та ще й жіночий дискурс, у який повноправно входять ідеальні дівочі мрії й еротичні фантазії, тілесність та сексуальність, нарцисизм і стосунки з іншими жінками, з природою, родиною, книжками – з усім, що реально складає цей конкретний індивідуальний, інтимний світ у всій його неповторності і схожості на собі подібні, багатстві та обмеженості, внутрішній замкнутості та пориваннях у широкий світ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азеева В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: Монографія. – К.: Факт, 2003. – 320 с.
2. Вознюк В. Про Ольгу Кобилянську: Нові матеріали. Роздуми. Знахідки. – К.: Дніпро, 1983. – 184 с.
3. Гузар З. Ольга Кобилянська: Семінарії: Навч. посіб. – К.: Вища шк., 1990. – 165 с.
4. Гундорова Т. *Femina Melancholica*: Стаття і культура в гендерній утопії Ольги Кобилянської. – К.: Критика, 2002. – 272 с.
5. Демченко Г. Особливості поетики Ольги Кобилянської: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Запоріжжя, 1999. – 20 с.
6. Зборовська Н. Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури: Монографія. – К.: Академвидав, 2006. – 504 с.
7. Ільків А. Жанр щоденника в українській літературі другої половини ХХ – початку ХХІ століть: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 2008. – 20 с.
8. Кобилянська О. Доля // Павличко М. Ольга Кобилянська: прочитання. – Б.м.: Акта, [2008]. – С. 283-338.
9. Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники; Автобіографії; Листи; Статті та спогади / Упоряд., передм. Ф. Погребенника. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с., іл.
10. Кобилянська О. Твори: У 5 т. – К.: Держ. вид-во худож. л-ри, 1963. – 768 с.
11. Левченко Г. Психоаналітична інтерпретація прози Ольги Кобилянської: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К., 2005. – 20 с.
12. Лежён Ф. Женский дневник как форма самосознания // *Вопросы филологии*. – 2001. – № 3 (9). – С. 83-90.
13. Михеев М. Дневник как эго-текст (Россия, XIX – XX). – М.: Водолей Publishers, 2007. – 264 с.
14. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі // Павличко С. Теорія літератури. – К.: Вид-во С. Павличко “Основи”, 2002. – С. 21-423.
15. Павличко М. Ольга Кобилянська: прочитання. – Б.м.: Акта, [2008]. – 357 с.
16. Танчин К. Щоденник як форма самовираження письменника: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Тернопіль, 2005. – 20 с.

Отримано 4 жовтня 2011 р.

м. Луцьк

Іван Лучук

УДК 821.161.2–1.09

ЕВОЛЮЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІРШУВАННЯ ДО ШЕВЧЕНКІВСЬКОЇ ДОБИ (СПРОБА ШКІЦУ)

Стаття становить собою нарис українського віршування до середини ХІХ ст., відколи під впливом поетичної творчості Т. Шевченка українська поезія переходила в якісно нові виміри. Історія поезії тут навіглюється в ракурсі історії віршування.

Ключові слова: поезія, мистецтво поетичне, віршування.

Ivan Luchuk. Evolution Ukrainian versification to the Shevchenko's times

The article in an attempt to sketch Ukrainian poetry in the mid-nineteenth century, having influenced poetry of Taras Shevchenko Ukrainian poetry passed to a qualitatively new dimension. The history of poetry is considered in the light of the history of versification.

Key words: poetry, poetic art, versification.

У слов'ян віршована поезія існувала споконвіку, адже, за визначенням Володимира Крекотня, відколи існує слов'янська (праслов'янська) мова,